

$$\tau_{\text{ФОТ}_t}^{\text{сов}} = \frac{\tau_{\text{фот}}^{\text{сов}} + \tau_{\text{фот}}^{\text{дон}} K_{t-1}}{1 + K_{t-1}}. \quad (15)$$

Отже, була отримана модель визначення величини засобів на оплату праці персоналу підприємства, що враховує взаємозв'язок потреб і потенційних можливостей підприємства.

1.Басовский Л.Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 260 с.

2.Економіка підприємства: Підручник / За ред. С.Ф.Покропивного. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.

3. Клебанова Т.С., Иванов В.В., Дубровіна Н.А. Методи прогнозування: Навч. посібник. – Харків: ХДЕУ, 2002. – 372 с.

4.Пономаренко В.С., Пушкарь А.И., Ван Шон А.Е. Моделирование управления персоналом корпорации. – Харьков: РИО ГЭУ, 1997. – 232 с.

Отримано 23.07.2003

УДК 303.833.5

Б.Г.СКОКОВ, канд. екон. наук, І.А.КРАЇВСЬКА

Харківська державна академія міського господарства

РОЛЬ МОДЕЛЮВАННЯ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Розглядається історія бухгалтерського обліку як історія розвитку моделей від більш простих до більш складних. Завдяки цим моделям можна спростити управління господарськими процесами і зробити його більш ефективним.

Слова „модель” і „моделювання” один час були дуже поширені у наукових дослідженнях. Не був винятком і бухгалтерський облік. Праці вітчизняних вчених на цю тему є добре відомими. Не можна не відзначити, що іноді деякі фахівці в області обліку трактують моделювання, як новий специфічний елемент бухгалтерського методу, доповнюючи перелік цих елементів моделюванням [1]. Але таке трактування, на наш погляд, помилкове. Моделювання – не додатковий елемент, а новий більш важливий аспект, що дозволяє глибше й детальніше розглянути проблеми бухгалтерського обліку.

Під моделюванням звичайно розуміють вивчення яких-небудь об'єктів чи процесів не прямо і безпосередньо, а через спеціально створені зображення, що відбивають їх образи й описи [2]. Факти господарського життя майже завжди вивчалися за допомогою спеціальних облікових прийомів, що виступали і продовжують виступати в ролі своєрідних моделей. Для них характерний рух від ізоморфізму — прагнення до максимально повного („дзеркального”) відображення господарського процесу, до гомоморфізму, що розкриває найбільш

характерні й принципово важливі його сторони. Вся історія бухгалтерського обліку – це історія розвитку моделей, від більш простих (ізоморфних) до все більш складних і абстрактних (гомоморфних), що дозволяє спростити управління господарськими процесами і зробити його більш ефективним [2].

Дійсно, перші облікові моделі – контокорент і інвентар, просто описували стан розрахунків і коштів. Однак вже інвентарі припускали певні види угруповання цінностей, а це був крок у бік гомоморфізму. Крок цей був тим значнішим, чим ширшими були рамки групувальних ознак в інвентарних описах. Згодом ці ознаки перетворилися в основний методологічний прийом обліку – рахунки, практичне ведення яких припускало вибір тієї чи іншої форми облікового реєстра. Згодом бельгійський бухгалтер М.Баттайль (1804 р.) назве різні їх види моделями, за допомогою яких описується і вивчається господарська діяльність підприємств [3].

Разом з тим реєстри простої (уніграфічної) бухгалтерії містили купу відомостей і не давали узагальненої інформації, що дозволила б оцінити успішність господарської діяльності підприємства. У XIII-XV ст. була створена нова подвійна (диграфічна) модель бухгалтерського обліку. В її основі лежало багато умовних конструкцій і допущень, що допомагають ефективно вирішити безліч чисто практичних задач: ввести в облік єдиний вимірник; дати узагальнену грошову оцінку різним видам майна, а також правам і зобов'язанням підприємства; створити внутрішні контрольні підсумки, що сприяють автоматичній перевірці правильності записуваних сум; забезпечити можливості для систематичного визначення результатів господарської діяльності і величини вкладених у підприємство коштів. У цих умовах баланс підприємства, цей, як його згодом назвуть французькі автори Е.Леоте й А.Гільбо, "синтез рахунків, що не закрилися", ставав моделлю, що характеризує положення підприємства, його юридичні й економічні зв'язки і відносини як зі своїми працівниками (агентами), так і із зовнішніми юридичними і фізичними особами (кореспондентами). Основні принципи цієї гомоморфної диграфічної моделі лежать і в основі сучасного бухгалтерського обліку.

Викладання обліку породило потребу в нових моделях, мета яких зводилася до полегшення його вивчення. Вже в 1675 р. польський вчений Я.Хаур намагався звести все різноманіття господарських операцій до восьми моделей, що відбивають всю безліч фактів господарського життя, причому кожен конкретний факт трактувався як окремий випадок заданих восьми типів-моделей. У 1796 р. Едуард Джонс уперше побудував алгебраїчну модель бухгалтерського балансу:

$$a + b = z + d,$$

де a – майно; b – дебітори; z – кошти власника, вільні від його боргів; d – кредитори.

З цієї моделі виводили подвійний запис і правила відображення фактів господарського життя на рахунках бухгалтерського обліку.

У XIX ст. було багато зроблено для моделювання вже самих ізоморфних моделей, і поступово тільки тепер завершився перехід до моделей гомоморфних, тобто якщо ізоморфні моделі відбивали господарські процеси, то гомоморфні мали більш узагальнений характер і відтворювали вже структуру бухгалтерських документів і реєстрів.

Таким чином, основні традиційні прийоми бухгалтерського обліку (інвентаризація, реєстрація, подвійний запис, синтетичні й аналітичні рахунки, господарські операції і баланс) є проявом різних сторін моделювання. Але дотепер для бухгалтерського обліку було характерно неявне використання методу моделювання, тому що дослідники не ставили перед собою усвідомлене завдання моделювання, як загального методу дослідження господарського процесу, що не дозволяло глибоко осмислити вже відомі в обліку методи, одержати можливість розкриття невідомих раніше закономірностей і говорити про новий етап розвитку бухгалтерії.

У процесі бухгалтерського моделювання доцільно дотримуватися трьох аспектів: аналітичного розкладання, синтетичного складання і тимчасової складової. Чим детальніше аналітичне розкладання економічної інформації з облікових ознак, тим більше можливостей для досягнення показників, поставлених перед адміністрацією підприємства, забезпечення найсуворішого контролю за схоронністю цінностей, одержання інформації, необхідної для управління; оцінки господарської діяльності. Моделювання на цій ділянці бухгалтерського обліку дозволяє показати можливі канали інформаційних потоків і досягнуті результати.

Синтетичне узагальнення (складання) економічної інформації дозволяє дати загальну оцінку господарської діяльності підприємства. Таке узагальнення виконується тільки на основі грошового вимірника, похідного від натурального. Це висуває перед моделюванням завдання оцінки інформаційних каналів залежно від збігу і розходження оцінки матеріальних цінностей, що надходять і вибувають, та ін. Синтетичне складання виступає як зворотний процес щодо аналітичного розкладання. Тому перед моделюванням постає завдання виділити проміжні рівні в процесах складання і розкладання даних.

Система обліку, крім натурального і вартісного вимірників, по-

винна включати тимчасовий, тобто облік має не тільки припускати натуральне і вартісне вираження запасів сировини і матеріалів, їх руху, але і відбивати запаси в днях і враховувати їх оборотність. Отже, і облікові моделі повинні фіксувати чи мати на увазі час.

Виходячи з названих аспектів і осмислюючи еволюцію бухгалтерської методології через її моделювання, можна виділити вісім ступенів, що відображають логіку бухгалтерських процедур і тенденцію до переходу від ізоморфних до гомоморфних моделей:

Перший ступінь. Більшість бухгалтерів вважає, що інформація, подана в облікових реєстрах, у максимальній мірі адекватна господарським процесам. Однак незалежно від ступеня ізоморфізму бухгалтерський облік як модель господарської діяльності являє собою систему первинної документації (вхідна інформація), облікових реєстрів (згрупована інформація) і звітності (вихідна інформація). Але на рівні цього ступеня вирішальне значення з погляду самого бухгалтерського обліку, його практичної реалізації і науки мають не самі первинні документи, не реєстри і не форми звітності, а моделі вхідної і вихідної інформації.

Другий ступінь. Передбачається, що основними моделями бухгалтерського обліку, як уже було сказано, виступають рахунки й інформаційні зв'язки між ними, іменовані в просторіччі проводками. Самі проводки – це деякі моделі, що описують реальні ситуації, які розкривають економічні й правові відносини учасників господарського процесу. Ці моделі особливо потрібні в дидактичних (навчальних) цілях. Спочатку вони виникли у вигляді "літачків" (на Заході їх називають Т-моделями).

Третій ступінь – одна з найпоширеніших моделей у навчальній практиці. Вона заснована на використанні елементарної алгебри, за допомогою якої виникає можливість побудувати ряд так званих балансових рівнянь.

Четвертий ступінь передбачає перелік моделей, що дозволяють знаходити принципово нові методологічні рішення. Тут повністю здійснюється системний підхід, особливо той його етап, що одержав назву перебору. На цьому ступені всі моделі можуть бути названі ітеративними. Вони становлять величезний інтерес насамперед при організації обліку на тій чи іншій ділянці роботи.

П'ятий ступінь. Бухгалтер повинен моделювати не тільки реєстри й окремі інформаційні потоки, наприклад, з обліку матеріалів, але і всі інформаційні потоки, пов'язані з бухгалтерським обліком.

Шостий ступінь. Інформаційні потоки, відбивані в бухгалтерському обліку, не мають і не повинні мати самодостатнього характеру,

вони тільки відображають реальні потоки, властиві господарським процесам. Тому організація технологічних процесів повинна визначити організацію і методику бухгалтерського обліку. Саме на шостому ступені помітний величезний внесок наших учених, насамперед Е.К.Гільде (1904-1983 рр.).

Сьомий ступінь. Бухгалтерський облік містить у собі як невід'ємну частину аналіз господарської діяльності, і весь комплекс напрацьованих аналітичних моделей варто розглядати як етап у розвитку бухгалтерського моделювання.

Восьмий ступінь. Прогнозування процесів господарської діяльності і шляхів розвитку самого бухгалтерського обліку дозволяють широко застосовувати такі неформальні методи, як Дельфі, ПАТТЕРЕН та деякі інші. Ця функція моделювання дає змогу вивчити й оцінити шляхи розвитку господарських процесів через зміну математичного значення економічних показників.

Таким чином, моделювання припускає широке використання математичних методів, що, в свою чергу, порушує питання про вибір математичного апарату. Тривалий час основним засобом математизації бухгалтерського обліку була традиційна алгебра, що цілком відповідало і продовжує відповідати дидактичним цілям. Використання моделювання в бухгалтерському обліку дозволяє перебудувати його структуру, виходячи з економічних вимог сьогодення, а в основу викладання бухгалтерського обліку покласти не галузевий принцип, як це дотепер прийнято, а облікові задачі, описані мовою сучасної науки.

1.Нарибаев К. Н. Организация и методология бухгалтерского учета в условиях АМ. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 178 с.

2.Шапошников А. А. Классификационные модели в бухгалтерском учета. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 189 с.

3.Соколов Я. В. Моделирование в бухгалтерском учете. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 207 с.

Отримано 08.10.2003

УДК 658.15

Р.А.КОСИНСКИЙ

Харьковский государственный экономический университет

ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ В ПРОЦЕССЕ УПРАВЛЕНИЯ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ

Обосновывается применение концепции логистики к управлению потоками капитальных благ. Предлагается методика оценки развития логистических функций, которая может быть использована для исследования состояния управления капиталом предприятия, в том числе предприятия коммунального хозяйства.